

National og religiøs identitet i Bulgarien efter kommunismens fald

Radko Popov, Bulgarske ortodokse kirke, rådgiver for interreligiøse relationer

Indlæg ved den europæiske konference 5.-6.nov. 2005, arrangeret af IKS

Den forestående udvidelse af EU, hvis den finder sted som planlagt 1.1.2007, vil med optagelsen af Bulgarien og Rumænien øge antallet af lande med overvejende kristen ortodoks befolkning i unionen til fire. Indtil for nylig var det eneste ortodokse land i det i øvrigt katolsk-protestantiske Europa Grækenland.

Denne ortodokse forøgelse vil udfordre Samuel Huntingtons teori om civilisationernes sammenstød, ifølge hvilken Grækenland ikke hører hjemme i Europa. Det er nemlig forkert at antage, at alle de nuværende og fremtidige ortodokse kristne medlemmer af den europæiske klub vil have fælles mål og syn på verden og at de vil udgøre en ortodokse blok i EU. De er præget af politiske forskelle og mange af de ortodokse kirkeledere ser skævt til hinanden.

De fleste borgere i Bulgarien ser frem til at komme ind i EU. Som de fleste Balkanlande er Bulgarien præget af en betragtelig etnisk og religiøs forskellighed. Tyrkere, Roma, repræsentanter for andre etniske grupper, kristendom, islam og andre religioner har levet sammen i vort land i århundreder.

Billede 15

Forfatteren (nr.2 fra venstre) i panel sammen med Mustafa Akyol, Yildiz Akdogan og Mehmet Necef

Kristen-muslimske relationer i Bulgarien

Ortodokse kristne og de overvejende sunnitiske muslimer er de vigtigste trossamfund i Bulgarien. Karakteren af forholdet mellem disse to trossamfund er af stor betydning for alle menneskers velbefindende i landet. Gennem en stor del af Bulgariens historie har kristne og bulgarere levet i fredelig sameksistens.

Gennem de sidste 15 år efter kommunismens fald er der sket en tydelig transformation af de forskellige etniske og religiøse gruppers nationale og religiøse identitet, en transformation som ikke har været ledsaget af dialog, uddannelse og sociale foranstaltninger, men har ført til spændinger, der kan true den fredelige sameksistens.

Men for at forstå disse tendenser er det ikke nødvendigt at gå længere tilbage end til 1980'erne, hvor den fredelige sameksistens mellem kristne og muslimer fik et hårdt slag, da det totalitære kommunistiske regime, der var i Bulgarien på det tidspunkt, med magt ændrede navnene på over 1 million bulgarske borgere. Det tyrkiske sprog kunne ikke tales offentligt, og der indførtes strenge begrænsninger for muslimsk religiøst liv. Alle udtryk for etnisk forskellighed blev forbudt. Gennem drab og undertrykkelse af kultur, sprog og religion tvang regimet næsten 300.000 etniske tyrkere i eksil.

Det er paradoksalt, at regimet gjorde sig til talsmand for internationalistisk socialisme, samtidig med at det gik ind for nationalisme. Men under overfladen blev de bulgarske borgeres holdninger formet af andre processer. Idet de forkastede regimets totalitære politik, blev mange bulgarere også modstandere af dets nationalistiske propaganda. Nihilisme blev et udbredt alternativ til kommunismen. Når man levede under et totalitært regime, hvor alle beslutninger og alt ansvar var overladt til en håndfuld kommunistiske embedsmænd, lod de fleste sig ikke irritere af mindretallene, hverken i finansiell, social eller anden henseende.

Mistænksomhed og frygt

Efter kommunismens fald, i 1990'erne, oplevede Bulgarien en opblomstring af religiøs identitetsfølelse og en genoplivelse af religiøs aktivitet hos både kristne og muslimer. Denne religiøse renaissance var ledsaget af forøget mistro mellem trossamfundene, hovedsageligt stammende fra kristen mistænksomhed og frygt for muslimerne, som udgør omkring 12% af Bulgariens befolkning.

Fordomme og de bulgarske islamiske skolars isolation i samfundet bidrager også til en mistanke om, at muslimske ledere bliver optrænet til at fungere som agenter for muslimske nabolande eller muslimske lande længere væk. Der er også en frygt for, at bulgarske muslimske studerende i lande som Saudiarabien og Jordan vil vende tilbage som militante fundamentalister. Der har været store demonstrationer med paroler som »Bulgarien for bulgarere« og »Aldrig mere et Bulgarien under tyrkisk åg«. Demonstranterne har krævet beskyttelse af »Bulgariens kulturarv som én nation med ét officielt sprog og én religion (bulgarsk ortodoks kristendom) garanteret i forfatningen«. Et yderligere problem var, at bulgarerne begyndte at se Roma-mindretallet som en byrde.

Medierne

Splittelsen mellem grupperne voksede, da folk åbent viste deres tro og etniske oprindelse, hvad der havde været forbudt under det gamle regime. Medierne begyndte at bruge hadefuldt sprog mod mindretal, samtidig med at redaktørerne dækkede sig bag den nye ytringsfrihed.

Skønt medierne i år har underkastet sig et sæt af retningslinier, hvorefter man kun nævner en persons racemæssige eller etniske baggrund eller seksuelle orientering, såfremt det er en væsentlig pointe i nyheden, udbreder de stadig ideer mod mindretallene. Nogle kabel-TV kanaler udsender voldsomt nationalistiske programmer. Et velkendt privat kabel-TV program er »Ataka« (Angreb), hvis studievært regelmæssigt fordømmer det bulgarske nationale TVs tyrkisk-sprogede programmer. Programmet kræver forbud mod fremmedes jordkøb i Bulgarien og plæderer for en forøgelse af hæren, genindførelse af dødsstraffen og indførelse af en ny, vidtfavnende lov mod »nationalt forræderi«. Studieværten hævder, at sigøjnere er skyldige i »folkedrab mod bulgarere«.

Nationalistisk TV-program blev politisk parti

Men det er ikke det hele. Et nyt, om end ikke uventet politisk fænomen skulle bringe det bulgarske samfund ud af balance, da navnet på dette berygtede TV-program – »Ataka« – blev brugt af studieværten som navn på et nyt, af ham selv oprettet nationalistisk parti.

Mens de etablerede højrepartier sloges om stemmerne ved parlamentsvalget den 25. juni, overhalede Ataka dem indenom og blev med over 20 mandater det fjerdestørste parti i parlamentet, efter socialisterne, monarkisterne og Bevægelsen for Rettigheder og Friheder.¹ Og partiets succes ved junivalget er muligvis blot en begyndelse. Bulgariens ustabile regeringskoalition kan gå i opløsning i nær fremtid, og ved et nyt parlamentsvalg vil man meget vel kunne se »Ataka« gå endnu mere frem.

Bulgariens øvrige politikere er alle fjendtligt indstillet over for det nye parti, og alle andre partier har udelukket et samarbejde med »Ataka«, som mange har anklaget for at fremme en politik i Nazi-stil. Det ser ud til, at de etablerede partier ser »Ataka« som en trussel mod deres magt, og det er også den eneste politisk korrekte holdning, der står åben for dem, med Bulgarien som medlem af NATO og på vej mod EU. »Ataka« har udløst protester fra de fleste menneskeretsorganisationer, oftest p.g.a. grove generaliseringer vedr. Roma eller tyrkere.

Nogle af »Ataka's« erklæringer krænker nationale love og internationale aftaler tiltrådt af Bulgarien.

¹ Shkodrova, A.: Information og artikler om Ataka

I Bulgarien må vi trænge dybere ned i årsagerne til disse nationalistiske tendenser og søge efter redskaber til at kæmpe imod dem.

Nationalistisk ideologi

Efter 15 år med frihed efter totalitarismens fald har bestræbelserne for at liberalisere den bulgarske fortolkning af historien kun ført til begrænsede resultater. Der gik mere end 10 år før de mest radikale nationalistiske påstande blev fjernet fra skolebøgerne. Pensum omfatter stadig romaner fra anden halvdel af 1800-tallet hvori tyrkerne bliver dæmoniseret eller latterliggjort. Børn lærer såkaldt historie ud fra lærebøger, hvor en åbenlys nationalistisk ideologi og patriotisk patos overskygger enhver reel diskussion af det osmanniske herredømmes gode og dårlige sider. Trods bestræbelserne for at fjerne myter og stereotyper har tyrkerne stadig et negativt image i de bulgarske historiebøger.

”Dovne Roma”

Samtidig med forværringen af sammensætningen af det bulgarske parlament og med at de nationalistiske kræfter har fået en talsmand i parlamentet, har en meningsmåling for nylig bekræftet de negative følelser i samfundet over for især Roma-befolkningen. Omkring 86% sagde, at de betragter sigøjnere som »dovne og uansvarlige«, mens 92% sagde, at mindretallet har kriminelle tendenser. Omkring 62% af de adspurgte sagde desuden at de betragtede de etniske tyrkere som »religiøse fanatikere«.² Sådanne opfattelser er endnu mere udbredte på Internet-sites og i chat-rooms, diskussionsfora som er fyldt af had mod mindretal, især Roma. Et andet studie, af pressen kom til det resultat, at omkring 60% af de historier, der bliver fortalt om Roma, stadig drejer sig om forbrydelser og sociale problemer, hvad der styrker de negative fordomme i offentligheden. Medierne bliver desuden ved med at nævne folks etniske oprindelse, selv om det ikke har nogen relevans for historien. Journalister og redaktører er opdraget i et kommunistisk samfund med lærebøger fulde af historiske myter og mener derfor at de lever op til de generelle forventninger i samfundet.

At så forståelse i stedet for vind

Vi høster nu de rådne frugter af den fejlagtige etniske og religiøse politik fra kommunismens nedgangsår, og af fraværet af en politik på dette område under den umodne frihed i den postkommunistiske periode. Bibelen siger: »Den der sår vind, høster storm.«

Men der er stadig en mulighed for at høste gode frugter, hvis vi går i gang med at så forståelse. Det kan lyde som ønsketænkning, men jeg tror at vi i Bulgarien har brug for at forstærke vores bestræbelser på at lære både den anden og os selv bedre at kende, studere samfundsprocesserne omkring os og de kristnes og muslimernes gensidige opfattelse af hinanden, af hvordan bulgarere, tyrkere og roma opfatter hinanden. Jeg håber, at resultatet af sådanne studier vil sætte hver enkelt samfundsgruppe, almindelige muslimer og kristne (men også akademikere og politikere) i stand til at stille sig kritisk til, og overvinde, de mange gensidige stereotyper, fordomme og fejlopfattelser, som tjener til at udbrede den mistænksomhed og frygt, som retfærdiggør udelukkelse i det bulgarske samfund.

For øjeblikket er der meget få mennesker i Bulgarien, som arbejder på dette område. Årsagerne er komplekse – fra mangel på finansielle ressourcer under det postkommunistiske økonomiske sammenbrud til mangelen på tradition. Eller for at være mere præcis: mangelen i alle lag af samfundet på afstandtagende holdninger til problemet og dermed på villighed til at løse det.

Vi har brug for at se, hvad det er nødvendigt at gøre for at styrke en dialog, som kan bidrage til den langsigtede tilstedeværelse og udvikling af Bulgariens religiøst-etniske pluralistiske kultur. Der er behov for at give et overblik over kristne-muslimske relationer på Balkan og specielt i Bulgarien fra

² Undersøgelse af den samfundsvidenskabelige forsker Petar-Emil Mitev

både et teologisk og et historisk perspektiv, og skabe indsigt i de aktuelle strømninger og tendenser hos muslimer og kristne i det bulgarske samfund.

Vi har brug for at udgive og bredt distribuere materiale, som kan styrke forståelsen af muslimerne i Bulgarien ved at fokusere på stereotype opfattelser af islam, advarsler om sammenstød mellem civilisationer og spørgsmålet om foreneligheden mellem islam og moderne livsform – fra demokratisering og pluralisme til status for kvinder, mindretal og menneskerettigheder. Bulgarske borgere må lære hinanden at kende netop for hvad der særligt gør dem forskellige i forhold til hinanden: som muslimer, ortodokse, katolikker, protestanter, jøder, og også ateister.

Muligheder for samarbejde

Nylige erfaringer med kollektiv vold på Balkan bør minde bulgarerne om behovet for årvågenhed og for at forsøge at skabe pluralisme og forståelse mellem forskellige religiøse og etniske grupper. Kristne og muslimske trossamfund kan give et vigtigt bidrag til fred og forståelse. Der er enorme muligheder for samarbejde mellem disse trossamfund - samarbejde omkring social og racemæssig retfærdighed, forsvar af menneskerettigheder og nationale rettigheder, og om at sikre og fremme religiøs frihed og fredelig konfliktløsning.

Der er brug for at sende et klart og vedvarende budskab om, at folk fra forskellige traditioner kan leve fredeligt side om side. Målet for socialiseringen af mindretal skal være integration og ikke assimilation af forskelle – på basis af lighed og ansvarlighed under de samme love.

Dette er min vision for fremtiden.

Uheldigvis – eller heldigvis – er det medlemskabet af NATO og det forestående medlemskab (fra 1.1.2007) af EU, der motiverer deltagerne i dialogen, eller for at være mere præcis, deltagerne i den fredelige sameksistens i Bulgarien for øjeblikket. Denne proces og udsigten til EU-medlemskabet åbner en positiv udsigt for alle etniske og religiøse fællesskaber, i den forstand at de alle kan have meget mere gavn af samarbejde end af konfrontation med hinanden.

Oversættelse: Karsten Fledelius